

Kůrovec na Šumavě,

aneb Stráského boj s větrnými mlýny

Někdy v 60. letech minulého století, kdy v Číně probíhala tzv. *Kulturní revoluce*, vyhlásila čínská vláda boj proti špačkům. Ti se tehdy velmi rozmnožili a požírali úrodu na rýžových polích. Nevím už, jak tento celonárodní boj proti ptačím vetřelcům skončil, ale asi nepříliš úspěšně. Pokud se vyhubí jeden článek přírodního řetězce, projeví se to někde jinde – může například zase dojít k přemnožení hmyzu. Přírodní společenstva (či ekosystémy) prošla dlouhým vývojem, včetně různých katastrof, a tvoří vyvážený celek, který se dovede s vnějšími vlivy (jako jsou extrémní počasí) vyrovnat. Člověk žil donedávna v jakési symbióze s přírodou, příroda dokázala lidské působení absorbovat¹.

Asi do poloviny minulého století měly antropogenní vlivy spíše lokální charakter – rozvoj společnosti byl víceméně trvale udržitelný². Zemědělec se staral o zachování úrodnosti a zvelebení svých luk a polí, které se předávaly z generace na generaci. Podobně se šlechta starala o rozsáhlé lesní areály. Změna nastala s rozvojem podnikání, jehož hlavním cílem byl okamžitý zisk, a s příchodem nových technologií; ty narušily přírodní koloběh látek a zasáhly do přírodních společenství (ekosystémů).

Intenzivní zemědělství, založené na minerálních hnojivech a chemii (pesticidy, herbicidy), přeměnilo půdu, obsahující množství živých organismů, na neživý substrát. Spolu s hmyzími škůdci, kteří ničí úrodu, byl zlikvidován i hmyz užitečný a hmyzožraví ptáci, například koroptve. Dnešní mladí lidé už nevědí, jak vypadaly rozkvetlé louky plné motýlů³. V Národním památníku Terezín⁴ je expozice „Motýli tady nežijí“, věnovaná dětem z Terezína, které zahynuly v Osvětimi. Tento název, který vyvolává asociaci smutku a opuštěnosti, zní dnes poněkud anachronicky. Mladí mu už asi nebudou rozumět.

Další přírodní pohroma přišla v 70. letech, kdy začaly plošně hynout lesy – nejdříve byly zasaženy Krušné hory, pak Krkonoše, Jizerské hory ... Na vině byly kyselé deště - depozice síry z nově postavených tepelných elektráren. Po roce 1989 se sirné emise snížily, což vedlo k pozvolné regeneraci lesních porostů. Strmě však narostly exhalace z automobilové dopravy - oxidy dusíku, které vyvolávají tzv. bílý (*Los Angeleský*) smog.

Jihočeské lesy, které byly vzdáleny od zdrojů znečištění, byly sirnými imisemi zasaženy poměrně málo. V posledních letech tu však hynou dospělé smrky působením lýkožrouta smrkového (kůrovce). Pohled na celé oblasti se suchými smrkami vyvolává emoce a konflikty mezi zastánci nezasahování do přírodního vývoje a mezi těmi, kteří chtějí napadené stromy vytěžit a zabránit tím šíření lýkožrouta⁵. Střetávají se tu dva přístupy - tradiční, technokratický a ekologický, který chce využít procesů přírodní regenerace. Mladé stromy kůrovec neohrožuje a rozkládající se suché stromy jim poskytují ochranu a živiny. Zároveň zde probíhá přírodní selekce - nová generace lesa roste ze semen stromů, které útok kůrovce přežily. Těžba uschlých či napadených stromů pomocí těžké techniky poškodí lesní půdu a podrost. Takováto vytěžená plocha se bude jen obtížně a nákladně zalesňovat a původní rostlinná a živočišná společenství se již neobnoví.

¹ I tak byl někdy vliv člověka na přírodu katastrofický – například na Velikonočním ostrově, kde zmizely lesní porosty a potravní zdroje se zmenšily na minimum

² Angl. *sustainable*

³ Lidé je chytávali pomocí síťky a dělali si doma sbírky denních a nočních motýlů

⁴ Působil jsem tam asi rok jako průvodce

⁵ Jde mj. o opožděný následek někdejších rozsáhlých polomů, po nichž se padlé stromy vytěžily a velká část holin se osázela nepůvodními druhy smrků. Tyto smrky dozrály do věku, kdy špatně odolávají útokům lýkožrouta

V dřívějších dobách, před 50 a více lety, se les obnovoval po těžbě poměrně snadno. Menší mýtiny zarostly samy a na větších se nechávaly jednotlivé stromy, tzv. výstavky, z jejichž semen vyrostla další generace stromů. Těžilo se hlavně v zimě, kdy je půda chráněna sněhem a kmeny se stahovaly šetrně pomocí koní. Dnes vypadá situace úplně jinak, podmínky pro zalesňování jsou velmi nepříznivé. Vlivem elektrárenských sirných emisí pokleslo pH půdy, tzn. půda je kyselější⁶. Lesní půda spolu s podrosty a půdními organismy je poničena přejezdy těžkých strojů. Těžbu provádějí velké těžební firmy, jejichž pracovníci nejsou nijak motivováni k šetrnosti vůči přírodě.

Devastované plochy zarůstají bujnou travou, trním a plevelnými dřevinami jako je bříza či osika, v posledních letech také nepůvodními, zavlečenými rostlinami. Semena smrků, borovic či jiných ušlechtilých dřevin nenacházejí volnou půdu, aby mohla vzklíčit. Zalesňování je značně nákladné: sazenice stromků jsou drahé⁷, stromky je třeba obžínat a chránit proti okusu zvěře; škody působí také přemnožená černá zvěř. Tyto namáhavé lesní práce dělají hlavně dobrovolníci a důchodci; donedávna u nás dělaly tuto špatně placenou dřinu ženy z Ukrajiny⁸.

Lesní zákon ukládá zalesnit mýtiny do dvou let. To je mnohdy nereálné - naši předkové osazovali i strmé stráně, kam se musela navážet na kolečku hlína; takovou práci by dnes nikdo nebyl ochoten dělat. Na stráních, kde dosud rostly smrky, zřejmě vznikne keřovitý porost, jaký to údajně býval do přelomu 19. a 20. století, kdy se tyto smrčiny vysazovaly (viz obr.).

Přirozená obnova porostů v bezzásahových oblastech zřejmě probíhá - sice pomalu, ale úspěšně. Vždy některé stromy kalamitu přežijí a z jejich semen roste pomalu nová generace; ta by měla svým složením lépe odpovídat místním podmínkám a být odolnější vůči kůrovci. Mnozí návštěvníci hor (včetně politiků) patrně situaci nechápu a pohled na plochy suchých stromů je irituje.

Kůrovec byl v našich lesích odedávna a měl úlohu jakési „zdravotní policie“ - likvidoval neúživé jedince, aby uvolnil místo nové generaci stromů. Přemnožení kůrovce je příznakem změn v lesním ekosystému - například poklesu hladiny spodních vod⁹ nebo úbytku datlů, kteří působí jako „lékaři“ stromů. Není možné postupovat tak, jako u stád dobytka nakažených morem - zlikvidovat všechny nakažené jedince. Nebylo by to ani účelné - lýkožrout do přírody patří. Můžeme jeho šíření jen zpomalit a pomoci přírodě, aby si za změněných podmínek pomohla sama. A přitom ji co nejméně poškodit¹⁰.

Na severu Německa, v Meklenbursku, existují rozsáhlá vřesoviště - *Mecklenburger Heide*. Kdysi tu bývaly hluboké lesy; po jejich vymýcení se les již nepodařilo obnovit. Příroda je silnější než člověk - to by si měli uvědomit všichni, kdo o zásazích do přírody rozhodují.

V Davli-Sloupu, 27. července 2011

Jan Matys

⁶ *Sörseñuv vodíkový exponent* pH vyjadřuje koncentraci vodíkových iontů (kyselost či zásaditost) vodného roztoku či půdy. Při pH=7 je půda neutrální, směrem k nule roste kyselost. Při pH větším než 7 je reakce půdy zásaditá (max. pH=14).

⁷ Cca po 50 Kč

⁸ Obnovu lesů v Krkonoších financovala jakási Nizozemská nadace

⁹ Podle hydrologů dochází k postupnému „vysoušení“ našeho kontinentu; dlouhodobě lze pozorovat např. vysychání pramenů.

¹⁰ V tzv. *hospodářských lesích* je hlavním kritériem hospodaření dosažení maximálního zisku z prodeje dřeva. Opatření proti šíření kůrovce - feromonové lapače a kácení napadených stromů - jsou zde jistě nutná. Příčiny přemnožení kůrovce se tím ovšem neodstraní. Každá těžba tu ovšem ochudí les o živiny a půda se postupně mění na neúrodný jíl. Proto se lesní mýtiny kdysi pronajímaly sedlákům, aby ji obdělali a půdu zúrodnili. Svědčí o tom na mnoha místech hromady vysbíraného kamení.

PS.

Po odstoupení bývalého ředitele Národního parku Šumava, který zastával „ekologický přístup“ k řešení kůrovcové kalamity, byl ředitelem parku jmenován poslední československý premiér, Ing. Stráský. Ten je mj. také předsedou Klubu českých turistů. Má nelehkou roli - měl by hájit zájmy přírody a zároveň zájmy podnikatelů, kteří by rádi na Šumavě podnikali, a stanovy Národního parku jim v tom překážejí. Ing. Stráský se řídí pokyny ministerstva, které se rozhodlo pro těžbu dřeva i v těch oblastech Národního parku, které byly dosud vymezeny jako bezzásahové. Není mi jasné, zda byly uváženy shora uvedené důsledky a okolnosti.

V údolí Bojovského potoka - vytyčování nové hranice. Zde byl donedávna smrkový les.

Mýtina na stráni po kůrovcové těžbě. Obnovit zde původní smrkový porost je prakticky nemožné.